

DOI 10.31558/2307-2318.2025.2.11

УДК 330.34:338.245.6

JEL Classification: F 20, F 35, F 42, E 60, O 10

Постоловський В.О.,

аспірант,

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ORCID: 0009-0001-9905-4097

v.postolovskyi@donnu.edu.ua

РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ КРАЇН КОЛИШНЬОЇ ЮГОСЛАВІЇ

Стаття досліджує ключову роль Європейської Спільноти у процесі повоєнного відновлення країн колишньої Югославії після руйнівних конфліктів 1990-х років. Оцінено економічні, промислові та людські втрати внаслідок військового конфлікту в зазначених країнах. Проведено аналіз основних інструментів та механізмів, за допомогою яких ЄС здійснював підтримку регіону, включаючи стратегічні ініціативи, такі як План стабілізації та асоціації (SAP), та програми фінансової допомоги, спрямовані на відновлення інфраструктури, економічну стабілізацію та інституційні реформи. Особливу увагу приділено впливу європейської інтеграційної перспективи на внутрішні перетворення в країнах Західних Балкан, включаючи Боснію і Герцеговину, Хорватію та інші. Досліджуються галузеві аспекти підтримки ЄС, зокрема у відновленні економіки, розвитку демократичних інститутів та наближенні законодавства до європейських стандартів. На основі аналізу успіхів та викликів у процесі відновлення колишньої Югославії, зроблено висновки щодо потенційних уроків та підходів для майбутньої участі ЄС у відновленні інших постконфліктних територій, зокрема України.

Ключові слова: економічний розвиток, військові втрати, повоєнне відновлення, Європейський Союз, Україна.

Рис. – 1, Табл. – 1, Літ. – 14

V. Postolovskyi,

PhD student,

Vasyl' Stus Donetsk National University

ORCID: 0009-0001-9905-4097

v.postolovskyi@donnu.edu.ua

THE CURRENT STATE OF UKRAINE'S ECONOMY: CONSEQUENCES OF THE WAR FOR INDUSTRY

The article examines the key role of the European Community in the post-war reconstruction of the countries of the former Yugoslavia after the devastating conflicts of the 1990s. The economic, industrial and human losses resulting from the military conflict in the mentioned countries are assessed. The main instruments and mechanisms through which the EU supported the region were analyzed: strategic initiatives such as the Stabilization and Association Plan (SAP), financial assistance programs aimed at infrastructure reconstruction, economic stabilization and institutional reforms. Particular attention is paid to the impact of

the European integration perspective on internal transformations in the countries of the Western Balkans, including Bosnia and Herzegovina, Croatia and others. Sectoral aspects of EU support are examined: the economies' reconstruction, the democracy's institutions development and the approximation of legislation to European standards. Based on an analysis of the successes and challenges in the reconstruction process of the former Yugoslavia, conclusions are drawn regarding potential lessons and approaches for future EU involvement in the reconstruction of other post-conflict territories, in particular Ukraine.

Keywords: economic development, war losses, post-war reconstruction, European Union, Ukraine.

Fig. – 1, Tabl. – 2, Ref. – 14.

Постановка проблеми. Російська військова агресія завдала колосальних збитків фізичній інфраструктурі України, включаючи житлові будинки, транспортні шляхи, енергетичні об'єкти, лікарні, школи тощо. Це призвело до значного падіння економіки, руйнування виробничих потужностей, втрати робочих місць та порушення логістичних ланцюжків. Велика кількість внутрішньо переміщених осіб, біженців, демобілізованих військовослужбовців та людей, які втратили роботу, створюють значні соціальні виклики. Оцінка демографічних втрат є вкрай важливою для дієвого повоєнного відновлення. Програма реконструкції повинна передбачати створення нових робочих місць та підтримку для цих категорій населення.

Формулювання цілей статті. *Метою* роботи є вивчення ролі Європейського Союзу у повоєнному відновленні країн колишньої Югославії. Досвід післявоєнних реконструкцій в інших країнах свідчить про важливість безпеки, стратегічного планування та сильного керівництва для досягнення успіху. При розробці плану відбудови необхідно приділити значну увагу стимулюванню приватних інвестицій у малий та середній бізнес, а також створенню нових робочих місць для тих, хто втратив роботу через війну, для мігрантів, що повернуться, та для ветеранів. Це ставить на перший план необхідність оцінки демографічних втрат країни в результаті збройного конфлікту. У контексті міжнародної співпраці та історичного досвіду, цінним є приклад країн Західних Балкан, які пережили значні втрати після розпаду Югославії. Країни колишньої Югославії пройшли через руйнівні міжетнічні конфлікти у 1990-х роках, що призвели до значних людських та матеріальних втрат, подібно до ситуації в Україні. Міжнародна спільнота, зокрема Європейська, відіграла значну роль у відновленні постраждалих країн. Вивчення їхнього шляху відновлення, з його успіхами та помилками, може надати Україні важливий досвід.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські дослідники приділяють багато уваги досвіду повоєнного відновлення: світовий досвід повоєнного відновлення: діалектика імплементації та адаптації в Україні вивчають В. Ляшенко та Є. Чеботарьов [1], питання особливостей повоєнного відновлення промисловості України досліджує Ю. Кіндзерський [2], на досвід повоєнного відновлення економіки країн балканського регіону звертають увагу Шульц С. та Луцків О. [3, 4].

Виклад основного матеріалу.

Ключовими завданнями післявоєнної відбудови є відновлення та розбудова інфраструктури, необхідної для життєдіяльності суспільства та подальшого економічного зростання. Програма реконструкції також має бути спрямована на відродження промисловості шляхом активного впровадження інноваційних технологій, що потребуватиме доступного кредитування для модернізації чи відновлення промислових підприємств. Загалом, відбудова має охоплювати фізичний, економічний, соціальний та інституційний аспекти.

Розглядаючи історичні приклади підготовки та реалізації програм післявоєнної відбудови за підтримки міжнародних партнерів, цінним для України є досвід Західних Балкан. Шість країн цього регіону – Боснія і Герцеговина, Косово, Чорногорія, Північна Македонія, Хорватія та Сербія – зазнали значних людських та матеріальних втрат внаслідок розпаду Югославії. Найбільших руйнувань зазнала Боснія і Герцеговина, яка втратила близько 100 тисяч життів. Наприкінці війни її промислове виробництво впало до чверті довоєнного рівня, а безробіття сягнуло 40%. Загальні збитки для економіки БіГ оцінювалися в \$50-70 млрд, тоді як ВВП 1996 р. склав лише \$3,6 млрд. Завершення військових дій у колишній Югославії відбулося у 1995 році завдяки низці міжнародних угод та резолюцій [4].

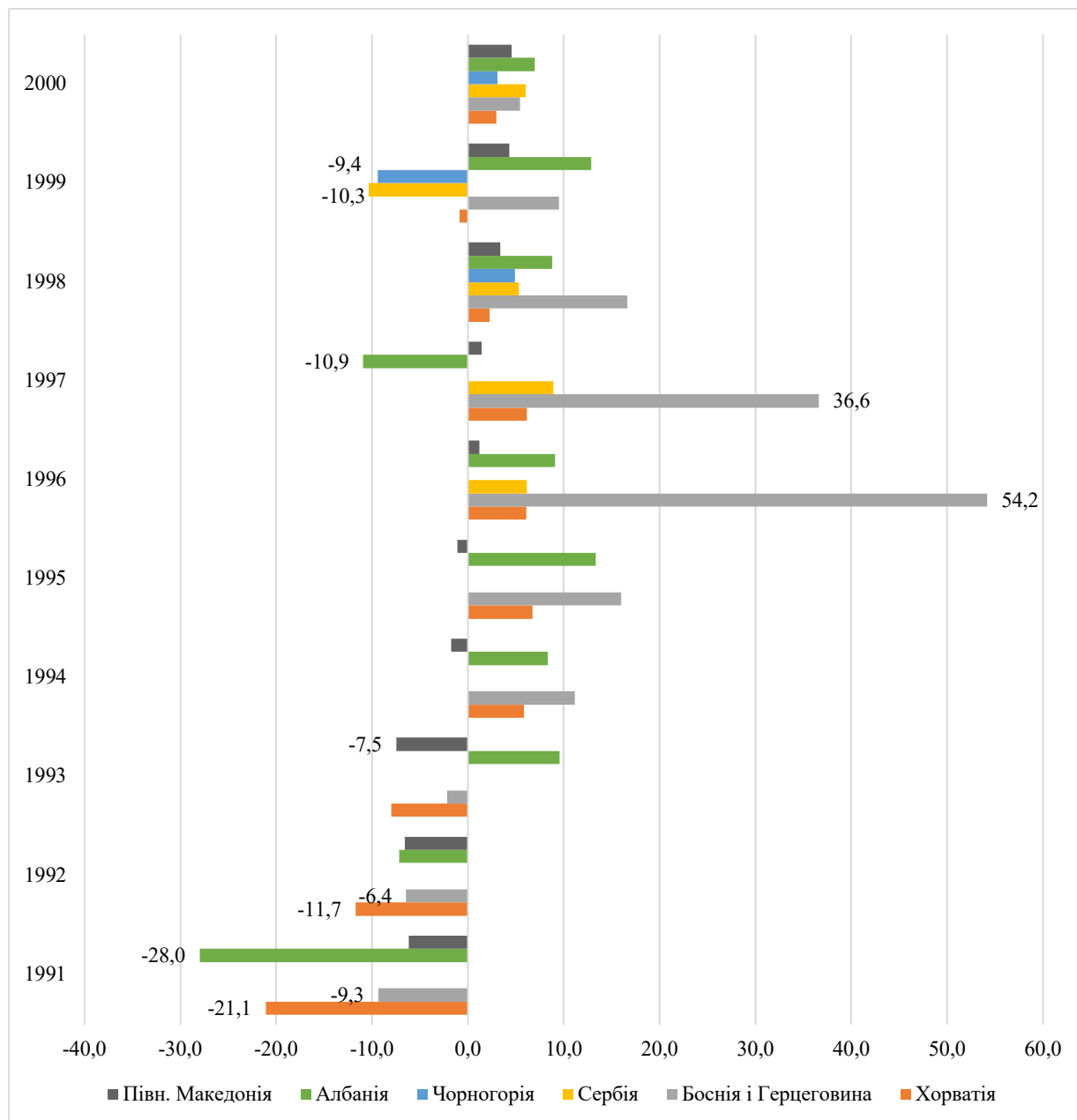

Рис. 1. Темпи приросту ВВП країн колишньої Югославії, % до попереднього року, 1991-2000 рр.

Важливою проблемою, на яку звертають увагу дослідники воєнних конфліктів, є суттєва різниця в даних про смертність, що подаються різними джерелами. Частково

це пояснюється тим, що різні дослідники використовують різні набори даних, відбір яких базується на їхніх власних міркуваннях та підходах. (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість померлих унаслідок воєнних конфліктів на Балканах, за країнами

Країна	База даних, роки				
	UCDP	OWD	OWD	RDC	Nation Naster
	1991-2001	1991-2001	1991-2012	1992-1995	1992-2001
Боснія і Герцеговина	53 956	27 428	27 432	102 307	
Північна Македонія	81	151	214	...	...
Сербія	8 793	9 422	9 577	...	...
Словенія	0	28	28	...	...
Хорватія	5 458	6 868	6 910	...	3 641
Чорногорія	0	2	2	...	...

Джерело [5]

Також важливим аспектом є надійність інформації у відібраних джерелах. Хоча непрямі смерті становлять значну частку людських втрат, існує концептуальна складність у проведенні межі між непрямими смертями, спричиненими конфліктом, і смертями, спричиненими іншими факторами. Наприклад, попри те, що голод часто супроводжує війни, його виникнення і масштаби можуть бути зумовлені рівнем санітарії чи відсутністю потрібної транспортної інфраструктури [5].

Варто підкреслити, що непрямі втрати зазвичай складно піддаються точній оцінці. Як зазначає Світовий банк, це призвело до активних дискусій щодо приблизної кількості загиблих. Це питання залишатиметься суперечливим і делікатним через розбіжності в джерелах даних та методах дослідження, а також через значний пропагандистський чи юридичний вплив таких оцінок. Адже судові переслідування на міжнародному рівні або використання гуманітарної допомоги можуть залежати від даних про кількість загиблих цивільних осіб внаслідок війни. [6, с. 3-4]

У спробі стимулювати народжуваність та пом'якшити наслідки демографічного спаду, уряд Хорватії впроваджував низку фінансових ініціатив, спрямованих на підтримку сімей з дітьми. Одним із ключових заходів стало збільшення одноразових виплат при народженні дитини, що мало на меті зменшити фінансовий тягар на новоспечених батьків у перші, найбільш витратні місяці життя малюка. Крім того, було підвищено розмір щомісячної допомоги по догляду за дитиною, забезпечуючи стабільнішу фінансову підтримку для батьків, які тимчасово не працюють або працюють неповний робочий день, опікуючись дитиною.

Усвідомлюючи проблему значної еміграції, особливо серед молодого та працездатного населення після вступу до Європейського Союзу, Хорватія також розробила програми для повернення емігрантів. Ці ініціативи включали надання фінансових стимулів для тих хорватів, які вирішували повернутися на батьківщину та започаткувати власний бізнес. Передбачалася підтримка у вигляді грантів, пільгових

кредитів або допомоги в адаптації та пошуку житла, щоб полегшити реінтеграцію колишніх емігрантів у хорватське суспільство та економіку [7].

Сербія підійшла до питання підтримки сімей більш комплексно, запровадивши широкий спектр заходів підтримки сім'ї. Одним із ключових елементів стала система диференційованої фінансової допомоги при народженні дитини, де розмір виплати зростає залежно від кількості народжених дітей. Така політика мала на меті заохотити сім'ї мати більше дітей. Крім того, уряд Сербії реалізував програми субсидування житла для молодих сімей, щоб полегшити їм придбання власного житла, що є важливим фактором при прийнятті рішення про народження дітей. Також були розроблені програми підтримки зайнятості для батьків, спрямовані на полегшення їх повернення на ринок праці після декретної відпустки та забезпечення балансу між роботою та сімейними обов'язками.

Особливу увагу Сербія приділяла заохоченню народжуваності в сільській місцевості, де демографічна ситуація часто є більш критичною через відтік молоді до міст. Для підтримки сімей з дітьми, які проживають у сільських районах, були розроблені спеціальні програми, що могли включати додаткові фінансові виплати, допомогу в розвитку сільського господарства або покращення інфраструктури та соціальних послуг у цих регіонах [8].

Подібно до багатьох інших країн Балканського регіону, Албанія також вдавалася до фінансових стимулів для народження дітей. Загальна тенденція полягала у наданні одноразових виплат сім'ям при народженні дитини як одного з інструментів демографічної політики. Метою цих виплат було часткове покриття початкових витрат, пов'язаних з появою нового члена сім'ї.

Уряд Чорногорії зосередив свої зусилля на підтримці молодих сімей, розглядаючи забезпечення стабільних та сприятливих умов для їхнього життя як важливий фактор у вирішенні демографічних проблем. Ключовим напрямком стала розробка програм, спрямованих на забезпечення доступного житла для молодих пар та сімей з дітьми. Це могло включати пільгові умови кредитування, державні субсидії на придбання або будівництво житла, а також розвиток соціального житла. Крім того, вживалися заходи для покращення загальних умов життя молодих сімей, включаючи розвиток інфраструктури, покращення доступу до якісної освіти та медичного обслуговування [9].

У довгостроковій перспективі Північна Македонія робила акцент на інвестиціях в освіту та молодь, розглядаючи це як ключовий фактор у боротьбі з еміграцією та створенні сприятливого середовища для майбутнього демографічного розвитку. Зусилля були спрямовані на покращення якості освіти на всіх рівнях, підвищення її конкурентоздатності на міжнародному рівні та приведення у відповідність до потреб ринку праці. Також реалізовувалися програми підтримки молоді, включаючи гранти на навчання, стажування, підтримку молодіжних ініціатив та розвиток молодіжної інфраструктури. Метою цих заходів було створення кращих можливостей для самореалізації молодих людей в країні, зменшення їхньої мотивації до еміграції та залучення кваліфікованих фахівців.

Для подолання наслідків війни балканські країни здійснили низку інституційних реформ, спрямованих на євроінтеграцію та залучення міжнародної фінансової допомоги. Ключовими нововведеннями стали План стабілізації та асоціації (SAP), започаткований ЄС у 1999 році для забезпечення миру, економічного розвитку та підготовки до вступу в Євросоюз, а також створення Агентств з управління міжнародною допомогою, що координували взаємодію з донорами у формуванні та реалізації програм повоєнної відбудови. Розроблений Європейським Союзом План стабілізації SAP для країн Західних Балкан (Албанії, Боснії та Герцеговини, Косово,

Північної Македонії, Сербії та Чорногорії) після війни 1992-1995 рр. та асоціації до ЄС і провадження розроблених для колишніх соціалістичних країн програм передвступної підготовки (насамперед, PHARE) та спеціально розроблена для Балкан Програма повоєнного відновлення OBNOVA (з сербської «відбудова»), значною мірою не спрацювали. Більш ефективно Програму OBNOVA втілено на прикладі Північної Македонії та Чорногорії [1].

Фінансовою основою повоєнної відбудови країни слугували кошти міжнародної допомоги від держав-донорів (США, Німеччини, Велика Британія, Франція), а також Світового банку, МВФ, ЄБРР, USAID, Міжнародної групи управління та благодійних ініціатив [10]. За період 1996-2005 років сукупна міжнародна фінансова підтримка Боснії і Герцеговини сягнула 9 млрд доларів США, причому в перші роки обсяги допомоги перевищували 20% ВВП, а в розрахунку на особу коливалися від \$140 до \$279, що сприяло швидкій відбудові базової інфраструктури [11].

Кошти ЄБРР та Світового банку спрямовувалися на найбільш постраждалі сектори: транспорт, енергетику, сільське господарство, охорону здоров'я, соціальний захист та екологію. Додатковими джерелами фінансування були гранти, що домінували серед офіційної допомоги та до 2005 року склали \$5,95 млрд (82% від загального обсягу), програми підтримки ЄС (PHARE для підготовки до вступу, SAPARD для сільського розвитку, OBNOVA для громадянського суспільства, співробітництва та відбудови), а також неурядові та добровільні організації, які активно співпрацювали з місцевою владою у відновленні інфраструктури, розвитку культури та громадянського суспільства.

З точки зору успішного подолання економічних втрат та ефективної євроінтеграції, для України цікавим буде досвід Хорватії. На початку 1990-х років хорватські виробники та постачальники послуг втратили значну частину ринків збуту, що становили половину їхнього виробництва. Навіть без війни розпад Югославії призвів би до скорочення ринків, але, ймовірно, не такого різкого. Війна ускладнила пошук нових ринків і перерозподіл ресурсів, що призвело до збільшення витрат. Крім того, війна зруйнувала туристичну галузь, яка могла б компенсувати втрати виробництва. Таким чином, конфлікт перетворив потенційний економічний спад на глибоку кризу.

Економічний розвиток Хорватії протягом 90-х років можна розглядати як приклад складної трансформації, що відбувалася в умовах війни та розпаду Югославії. З одного боку, країна мала відносно сприятливі стартові умови, успадковані від соціалістичної Югославії, зокрема розвинену промисловість та туристичний сектор. З іншого боку, війна за незалежність, що тривала з 1991 по 1995 роки, завдала значних збитків економіці та інфраструктурі, створивши надзвичайно несприятливе середовище для реформ [12].

Успішні аспекти трансформації економіки Хорватії:

- масштабна приватизація: попри воєнні дії, Хорватія здійснила широку приватизацію державного майна. На початку 90-х років частка приватного сектора становила близько 30%, а наприкінці десятиліття зросла до 80%. Це сприяло розвитку ринкової економіки та залученню приватних інвестицій.

- стабілізація економіки: після періоду гіперінфляції, коли місячні темпи інфляції досягали майже 30% у вересні 1993 року, уряд Хорватії запровадив успішну програму стабілізації. Це призвело до швидкого зниження інфляції та встановлення цінової та валютної стабільності.

- лібералізація цін та ринків: було проведено дерегулювання цін на житло, енергоносії та продукти харчування, що усунуло спотворення ринку та сприяло

конкуренції. Процентні ставки стали ринковими, а фінансовий сектор був відкритий для іноземних інвестицій.

- реформа фінансового сектору: фінансова система Хорватії була успішно відновлена та приватизована. Залучення іноземних стратегічних партнерів сприяло модернізації банківського сектору та покращенню фінансових послуг.

- інституційні реформи: Хорватія провела ряд важливих інституційних реформ, включаючи лібералізацію внутрішньої та міжнародної торгівлі, запровадження податку на додану вартість та підготовку до пенсійної реформи. Було створено законодавчу базу для функціонування ринкової економіки [13].

Цей багатогалузевий проєкт був спрямований на соціально-економічне відновлення регіонів Хорватії, які найбільше постраждали від війни, так званих «територій особливої державної турботи». В рамках проєкту надавалися гранти для підтримки малих і середніх підприємств, створення нових робочих місць, збільшення доходів населення, розмінування територій та зменшення регіональної нерівності.

Відразу після закінчення війни Хорватія розпочала процес відновлення, щоб компенсувати матеріальні збитки. Для цього було прийнято закон, який дозволяв тимчасово використовувати покинуте майно для проживання переміщеним особам та біженцям.

Згодом, коли Хорватія почала організовувати повернення сербської меншини, питання власності стало ключовим. Щоб вирішити цю проблему, у 2002 році були внесені зміни до закону, які встановили терміни для виселення тимчасових мешканців та повернення майна законним власникам.

Однак, процес виселення відбувався повільно, тому у 2003 році уряд Хорватії почав виплачувати компенсації власникам, чиє майно не було повернуто вчасно [14].

Для відновлення економічної стабільності Хорватії міжнародні організації, зокрема Світовий банк, надавали суттєву підтримку через проєкт CSERP, спрямований на соціально-економічне відновлення постраждалих від війни регіонів. Паралельно, Хорватія розпочала відбудову, прийнявши закон про тимчасове використання покинутого майна та згодом організувавши повернення сербської меншини, що супроводжувалося вирішенням питань власності. Для забезпечення житлом переміщених осіб було створено Агентство нерухомості та Державний житловий фонд, а фінансування відбудови здійснювалося з державного бюджету, коштів Хорватського банку реконструкції та розвитку, внесків громадян, цільових облігацій, міжнародної допомоги, фонду колишньої Югославії та благодійних пожертв [13].

Хорватія активно прагнула до членства в ЄС та НАТО, демонструючи конструктивну співпрацю та виконуючи рекомендації міжнародних експертів, зокрема в питаннях прав людини. Однак, після вступу до ЄС у 2013 році, у звітах з'явилися занепокоєння щодо дискримінації за етнічною ознакою та регресу демократичних процесів. Це породжує припущення, що прогрес у цих сферах був мотивований виключно прагненням до членства, і після досягнення цієї мети уряд втратив інтерес до подальших реформ. Водночас, інші євроінтеграційні процеси, такі як запровадження євро, свідчать про успішну інтеграцію Хорватії в економічну систему ЄС.

Висновки. Досвід повоєнного відновлення країн колишньої Югославії демонструє ключову роль Європейського Союзу як основного рушія інституційних змін та важливого джерела фінансової допомоги. Запровадження Плану стабілізації та асоціації (SAP) стало стратегічним інструментом ЄС для забезпечення миру, стимулювання економічного розвитку та підготовки країн регіону до майбутньої інтеграції. Ця ініціатива визначала напрям реформ та сприяла наближенню законодавства балканських країн до норм ЄС.

Створення Агентств з управління міжнародною допомогою, хоча і було національною ініціативою, часто відбувалося за підтримки та у координації з Європейською Комісією, що забезпечувало ефективнішу взаємодію з донорами, серед яких сам ЄС відігравав значну роль. Фінансова допомога від країн-членів ЄС (Німеччини, Великої Британії, Франції) та через інституції ЄС (ЄБРР) була критично важливою для відновлення базової інфраструктури та підтримки ключових секторів економіки, особливо в найбільш постраждалих Боснії і Герцеговині.

Програми підтримки ЄС, такі як PHARE, SAPARD та OBNOVA, мали різну спрямованість – від підготовки до вступу та розвитку сільського господарства до відбудови інфраструктури та налагодження співробітництва. Їхнє впровадження, хоча й з різним ступенем ефективності (як показав приклад SAP), свідчило про довгострокове залучення ЄС до процесу стабілізації та розвитку регіону.

Досвід Хорватії є показовим у контексті євроінтеграції. Активне прагнення країни до членства в ЄС слугувало потужним стимулом для проведення масштабних економічних та інституційних реформ, включаючи приватизацію, стабілізацію, лібералізацію та реформування фінансового сектору. Це підкреслює значний вплив перспективи членства в ЄС на внутрішні трансформації у повоєнний період.

Водночас, досвід Хорватії після вступу до ЄС також вказує на потенційні виклики щодо збереження динаміки реформ після досягнення стратегічної мети. Проте, участь в економічній системі ЄС, зокрема через запровадження євро, свідчить про глибоку інтеграцію та довгострокову зацікавленість ЄС у стабільності та процвітанні регіону.

Загалом, роль ЄС у повоєнному відновленні країн колишньої Югославії була визначальною, охоплюючи політичну підтримку, інституційне сприяння та значну фінансову допомогу. Цей досвід підкреслює потенційну важливість активної та стратегічної участі Європейського Союзу у майбутньому відновленні України, враховуючи як інструменти попередньої підготовки до членства, так і пряму фінансову та технічну допомогу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ляшенко, В. І., Чеботарьов Є. В. «Світовий досвід повоєнного відновлення: діалектика імплементації та адаптації в Україні», *ЕКОНОМІЧНИЙ ВІСНИК ДОНБАСУ*, (3 (73), 2024, с. 122–131. [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-3\(73\)-122-131](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-3(73)-122-131)
2. Кіндзерський Ю. Повоєнне відновлення промисловості України: виклики та особливості політики. Економічний аналіз. 2022. Том 32. № 2. С. 101-117. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2022.02.101>. (дата звернення: 01.05.2025)
3. Шульц С., Луцків О. Досвід повоєнного відновлення економіки країн Балканського регіону: фінансові та структурні особливості. . Історія нар. госп-ва та екон. думки України. 2023. Вип. 56. С. 62-80. DOI: <https://doi.org/10.15407/ingedu2023.56.062> (дата звернення: 20.04.2025)
4. Шульц С.Л., Луцків О.М., Шульц Е.П. Стратегічні пріоритети економічної політики повоєнних країн Балканського регіону. *Економіка та право*. 2023. No 4. С. 57-67. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2023.04.057> (дата звернення: 10.04.2025).
5. Гладун. О., Пугачова М. Демографічні втрати балканських країн унаслідок воєн. *Демографія та соціальна економіка*. 2024. № 3 (57). С. 3-23. <https://doi.org/10.15407/dse2024.03.003> (дата звернення: 11.04.2025).
6. Guha-Sapir D., D'Aoust O. World Development Report 2011. Demographic and Health Consequences of Civil Conflict. Background Paper. World Bank. Open Knowledge Repository. October 2010. 47 p. URL:

<https://documents1.worldbank.org/curated/en/846241468332341893/pdf/620300WP0Demog0BOX0361475B00PUBLIC0.pdf> (дата звернення: 11.04.2025).

7. Wankiewicz P. The vanishing Balkans. The region's demographic crisis. *Centre For Eastern Studies*. N. 647. 2025. URL: https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/OSW_Commentary_647.pdf (дата звернення: 11.04.2025)

8. Bonifazi C., Mamolo M. Past and Current Trends of Balkan Migrations. *Espace, Populations, Societes*. 2004. №3. С. 519-531. URL: <https://journals.openedition.org/eps/356?file=1> (дата звернення: 11.04.2025)

9. Lukic T. Stojasavljevic R. Durdev B. Nad I. Dercan B. Depopulation In The Western Balkan Countries. *European Journal of Geography*. Volume 3, Issue 2. С. 6-23. URL: https://eurogeojournal.eu/articles/Lukic,%20Stojasavljevic%20et%20al,%20Depopulation_FINAL.pdf (дата звернення: 10.04.2025)

10. Post-war reconstruction of economy: case studies. URL: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/ua/pdf/2023/01/postwar-reconstruction-of-economy-en.pdf>. (дата звернення: 20.04.2025)

11. Mending Bosnia's post-war communities. Website. 2007. URL: <https://reliefweb.int/report/bosnia-and-herzegovina/mendingbosnias-post-war-communities>. (дата звернення: 22.04.2025)

12. The Impact of the War 1991 – 1995 on the Croatian Economy – A Contribution to the Analysis of War Economies. The Freiberg Working Paper. №14. 2005. URL: https://www.econstor.eu/obitstream/10419/22512/1/schoenfelder_14_2005.pdf (дата звернення: 10.04.2025)

13. Post Conflict Reconstruction. World Bank. 2011. URL: <https://reliefweb.int/report/croatia/post-conflict-reconstruction> (дата звернення: 15.04.2025)

14. Understanding Reform: the Case of Croatia. *The wiiw Balkan Observatory Working Papers*. № 033. November 2003. URL: <https://wiiw.ac.at/understanding-reform-the-case-of-croatia-dlp-3287.pdf> (дата звернення: 18.04.2025)

REFERENCES

1. Liashenko, V., Chebotarov, I. Svitovyi dosvid povoiennoho vidnovlennia: dialektyka implementatsii ta adaptatsii v Ukraini. [The World Experience of Post-War Recovery: the Dialectic of Implementation and Adaptation in Ukraine]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic herald of the Donbas*, (3 (73), 2024, 122–131. [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-3\(73\)-122-131](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-3(73)-122-131) [in Ukrainian]

2. Kindzerskyi, Yu. (2022). Povoienne vidnovlennia promyslovosti Ukrainy: vyklyky ta osoblyvosti polityky [Postwar recovery of Ukraine's industry: challenges and features of policy]. *Ekonomichnyi analiz - Economic analysis*, 32 (2), pp. 101-117. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2022.02.101> [in Ukrainian].

3. Shults S., Lutskiv O. The experience of post-war economic recovery of the countries of the Balkan region: financial and structural features. *History of economics and economic thought of Ukraine*. 2023. Is. 56. P. 62-80. DOI: <https://doi.org/10.15407/ingedu2023.56.062> [in Ukrainian]

4. Shults S., Lutskiv O., Shults E. Stratehichni priorytety ekonomichnoi polityky povoiennykh krain Balkanskoho rehionu. [Strategic priorities of economic policy of post-war countries of the Balkan region]. *Ekonomika ta pravo [Economics and law]*. 2023. No 4. С. 57-67. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2023.04.057>. [in Ukrainian]

5. Hladun, O., Puhachova M. Demohrafichni vtraty balkanskykh krain unaslidok voien. [Demographic losses of Balkan countries due to wars]. *Demohrafiia ta sotsialna*

ekonomika. [Demography and social economy]. 2024. № 3 (57). С. 3-23. <https://doi.org/10.15407/dse2024.03.003>. [in Ukrainian]

6. Guha-Sapir D., D'Aoust O. World Development Report 2011. Demographic and Health Consequences of Civil Conflict. Background Paper. World Bank. Open Knowledge Repository. October 2010. 47 p. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/846241468332341893/pdf/620300WP0Demog0BOX0361475B00PUBLIC0.pdf> (дата звернення: 11.04.2025).

7. Wankiewicz P. The vanishing Balkans. The region's demographic crisis. *Centre For Eastern Studies*. N. 647. 2025. URL: https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/OSW_Commentary_647.pdf (дата звернення: 11.04.2025)

8. Bonifazi C., Mamolo M. Past and Current Trends of Balkan Migrations. *Espace, Populations, Societes*. 2004. №3. С. 519-531. URL: <https://journals.openedition.org/eps/356?file=1> (дата звернення: 11.04.2025)

9. Lukic T. Stojisavljevic R. Durdev B. Nad I. Dercan B. Depopulation In The Western Balkan Countries. *European Journal of Geography*. Volume 3, Issue 2. С. 6-23. URL: https://eurogeojournal.eu/articles/Lukic,%20Stojisavljevic%20et%20al,%20Depopulation_FINAL.pdf

10. Post-war reconstruction of economy: case studies. URL: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/ua/pdf/2023/01/postwar-reconstruction-of-economy-en.pdf>.

11. Mending Bosnia's post-war communities. (2007). Website. Retrieved from: <https://reliefweb.int/report/bosnia-and-herzegovina/mendingbosnias-post-war-communities>.

12. The Impact of the War 1991 – 1995 on the Croatian Economy – A Contribution to the Analysis of War Economies. The Freiberg Working Paper. №14. 2005. URL: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/22512/1/schoenfelder_14_2005.pdf

13. Post Conflict Reconstruction. World Bank. 2011. URL: <https://reliefweb.int/report/croatia/post-conflict-reconstruction>

14. Understanding Reform: the Case of Croatia. *The wiiw Balkan Observatory Working Papers*. № 033. November 2003. URL: <https://wiiw.ac.at/understanding-reform-the-case-of-croatia-dlp-3287.pdf>